

Mentaliseringens rolle i barns sosiale utvikling

Litteraturstudie

Kandidatnummer: 5023

Diakonhjemmet Høgskole

Bacheloroppgave

Bachelor i Sosialt arbeid

Kull: SOS11HEL

Antall ord: 8761

Dato: 5. mai 2014

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning.....	4
1.1 Problemstilling.....	4
1.2 Sosialfaglig relevans.....	5
1.3 Avgrensning.....	6
1.4 Definisjon av sentrale begreper.....	7
1.5 Disposisjon.....	8
2.0 Metode.....	9
2.1 Fremgangsmåte.....	9
2.2 Kildekritikk.....	10
3.0 Teori.....	12
3.1 Hva er mentalisering?.....	12
3.2 Utvikling av mentaliseringsevnen	13
3.2.1 Blikk, felles fokus og mentalisering	13
3.2.2 Sosial forståelse	14
3.2.4 Speiling og følelsesregulering	14
3.2.5 Psykisk ekvivalens og forestillingsmodus.....	16
3.3 Utviklet mentaliseringsevne	16
4.0 Mentaliseringens rolle i barns sosiale utvikling	18
4.1 Menneskers sosiale utgangspunkt.....	18
4.2 Lekens betydning	18
4.3 Barnehagens rolle	19
4.3.1 Forskning på stress hos de minste i barnehagen	19
5.0 Arbeide ut fra kunnskap om mentalisering.....	21
5.1 Stimulere mentaliseringsevnen.....	21
5.2 Marte Meo, som betyr av egen kraft.....	21

6.0 Drøfting.....	22
6.1 Hvordan påvirker sentrale aktører barnets utvikling av mentaliseringsevnen?	22
6.1.1 Familien	22
6.1.2 Barnehage.....	24
6.1.3 Forskning på stress hos små barn i barnehagen	25
6.1.4 Svikt i mentaliseringen	26
6.2 Hvordan kan mentaliseringsferdigheter hos barnet bidra til utvikling av relasjon til jevnaldrende?.....	27
6.2.1 Normal utviklingskurve.....	27
6.2.2 Svakt utviklet mentalisering.....	28
6.3 Dersom barnets mentaliseringsferdigheter er mangelfulle, hvordan kan profesjonelle bidra til økte ferdigheter hos barnet?	29
7.0 Konklusjon.....	30
Litteraturliste.....	31

1.0 Innledning

Etter å ha lest om mentalisering, opplever jeg det som viktig og relevant for sosialfaglig arbeid. Det blir mitt tema for bacheloroppgaven. Mentalisering er, kort forklart, evnen til å forstå sin egen og andres sinnstilstand. Herunder intensjoner, hensikter, følelser, ønsker, tanker og tro (Killén 2009). Evnen til mentalisering blir omtalt som helt sentral i forhold til å fungere godt sosialt, i relasjon og kommunikasjon med andre mennesker. Den blir utviklet i løpet av de fire-fem første leveårene og for å utvikle evnen er barnet avhengig av å selv bli mentalisert av sine omsorgspersoner (Kvello 2010).

Jeg brenner for å skape gode utviklingsmuligheter for barn og jeg oppfatter at god nok omsorg i barndommen er en forutsetning for utvikling og læring, hvilket danner grunnlaget for et godt liv. Gjennom studiet har jeg reflektert mye over etiske problemstillinger og jeg ser verdien av å ha respekt for enkeltindivider jeg skal møte i mitt fremtidige virke som sosionom. Ved å øke min forståelse for hvordan skjevutvikling og psykiske problemer oppstår blir det enklere å oppdage sammenhenger, samt å forstå foreldren som ikke gir sitt barn god nok omsorg. Barndommen varer i generasjoner, sier Killén (2009), og gjennom denne oppgaven ser jeg tydelig hvordan det kan forklares.

Jeg har et ønske om å utvide min forståelse innen temaet fordi barn er prisgitt omsorgen de mottar for å kunne utvikle seg, og slik jeg forstår det er mentaliseringsevnen hos omsorgsgiverne en vesentlig del av den emosjonelle omsorgen. Det er ikke bare foreldre som er omsorgspersoner for barna. De fleste barn går i barnehagen store deler av dagen, hvilket vil si at barnehageansatte spiller en stor rolle for barns omsorg og utvikling. Etter å ha tilegnet meg noe kunnskap om mentaliseringens betydning, ble jeg nysgjerrig på hvilken rolle mentalisering spiller i barns sosiale utvikling.

1.1 Problemstilling

Hvordan kan vi forstå barnets sosiale utvikling ut fra mentaliseringsteorien?

Jeg vil forsøke å belyse tre spørsmål jeg finner relevant for å besvare problemstillingen:

- *Hvordan påvirker sentrale aktører barnets utvikling av mentaliseringsevnen?*

- *Hvordan kan mentaliseringsferdigheter hos barnet påvirke mulighetene til å utvikle relasjoner til jevnaldrende?*
- *Dersom barnets mentaliseringsferdigheter er mangelfulle, hvordan kan profesjonelle bidra til økte ferdigheter hos barnet?*

1.2 Sosialfaglig relevans

En sosialarbeider trenger å ha kunnskap om barns utvikling for å kunne utføre godt faglig arbeid. Innen barnevernsarbeid er slik kunnskap avgjørende for hvilke faglige vurderinger som gjøres. Det å skulle vurdere omsorgskompetansen til foreldre, eller ta stilling til om et familiemiljø er til skade for barna, krever omfattende faglige vurderinger som dokumenteres i teori og forskning (Kvello 2010). Barnas liv og helse kan avhenge av de avgjørelser sosialarbeideren gjør. Om det svikter kan feil beslutninger sette barnets utvikling i fare (Ohnstad 2010). Jeg vil også hevde at økt forståelse for dette temaet bidrar til økt ydmykhet og respekt for enkeltindividet, slik Fos yrkesetiske grunnlagsdokument omtaler; *“respekt for enkeltindividets frihet, selvbestemmelse og livsverdier er grunnleggende i helse- og sosialfaglig arbeid”* (Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere 2010). Det gjelder for barnet jeg skal bistå og samtidig for dennes foreldre – jeg har et mål om å møte individet der denne er (Shulman 2011).

Tidvis kan det være kritisk å kartlegge mentaliseringsevnen til foreldre i en undersøkelse i barnevernfaglig arbeid. Mentalisering regnes som en del av personligheten, det samme gjelder temperamentstil, sensitivitet, empati ærlighet osv. Elementene er sentrale i omsorgsutøvelse (Kvello 2010). Videre er det i praksis vanskelig å skille foreldrenes personlighet fra deres omsorgsutøvelse - og omsorgsutøvelsen preger barnas personlighetsutvikling. Det gjør på sett og vis mentalisering til en av få grunnsøyler i forståelsen av hvordan omsorg preger barnas utvikling. Det gjelder når man skal vurdere kvaliteten på omsorgen og om man skal hjelpe til å utvikle omsorgen til å bli utviklingsstøttene for barnet (Kvello 2010:52). Godt barnevernsarbeid, dog noe forenklet, beskrives som å bidra til foreldrenes personlighetsutvikling gjennom utvikling av deres sensitivitet, selvregulering og mentalisering. Det finnes dokumentasjon på hvordan foreldrenes mentalisering påvirker deres omsorgsutøvelse og mentalisering omtales som grunnlaget for selvregulering og sosial fungering (Kvello 2010).

1.3 Avgrensning

Mentaliseringsteorien har sine røtter i psykoanalysen og tilknytningsteorien. Det er gjennom tilknytningsteorien mentaliseringsbegrepet har blomstret (Skårderud og Sommerfeldt 2013). Mentalisering som modell bygger derved bro mellom flere fagtradisjoner, herunder ligger også Sterns teori om intersubjektivitet, som handler om barnets subjektive selvopplevelse. Grunnet oppgavens omfang, vil dette ikke bli utdypet. Likevel bruker jeg begrepet trygg tilknytning fra tilknytningsteorien. Grunnen er at det er et sentralt begrep i mentaliseringsteorien. Begrepet blir forklart i kapittel 1.4

Mentaliseringsbasert terapi (MTB) er utviklet av Fonagy og kolleger som behandling av borderline personlighetsforstyrrelse. Terapiformen har etablert seg i flere terapiformer den senere tid. Dette vil ikke bli berørt i oppgaven. Dette begrunnes dels med oppgavens omfang, men også med liten relevans for problemstillingen. Samtidig er MTB teorien basert på psykiske lidelser som vil ligge utenfor mitt fagfelt som fremtidig sosionom.

Det finnes flere metoder som er tuftet på mentaliseringsteorien. Eksempelvis MI – motiverende intervju, dette er utforskende samtaler hvor målet er å endre problemskapende atferd for eksempel rus, metoden er rettet mot ungdom og voksne. Et annet eksempel er Mentaliseringsbasert miljøterapi, denne brukes gjerne i ungdomsinstitusjoner (Skårderud og Sommerfeldt 2013). I mitt arbeid skriver jeg om barnas utvikling av mentaliseringsevnen og da er ikke de nevnte metodene de mest relevante.

Det finnes karakteristika som har stor betydning for utvikling av og kvaliteten på mentaliseringen, som IQ og psykiske lidelser (Kvillo 2010). Dette blir ikke berørt i oppgaven. Grunnen til avgrensningen er dels oppgavens omfang, men også at fokuset mitt ligger på de som har forutsetninger til å utvikle god nok mentalisering. Jeg har ikke hatt fokus på hvordan mentaliseringssvikt kan medføre psykiske lidelser og personlighetsforstyrrelser, eller behandling av dette. Selv om jeg vil treffe mennesker med slik problematikk, vil ikke jeg kunne opptre annerledes enn med andre klienter og jeg ville henvist videre til fagfolk innen aktuell problematikk.

Barna oppgaven fokuserer på er spedbarn og barn før skolealder, da mentaliseringsevnen gjerne er utviklet i 4-5 års alder (Kvillo 2010). Det er utgangspunktet for mentalisering, og

temaet jeg ønsker å forstå. Målet er å utvikle forståelse for hvilken betydning evnen har for barns sosiale utvikling.

Jeg avgrenser problemstillingen min til å handle om hvordan mentalisering har betydning for barns sosiale utvikling og hvordan mentaliseringsevnen oppstår, i tidlig barndom. Det er i den forbindelse fokusert på teori rundt utviklingen av mentaliseringsevnen og lite teori på selve mentaliseringsbegrepet. Jeg skulle gjerne gitt en grundigere redegjørelse for selve mentaliseringsbegrepet, men kanskje vil anledningen komme i senere fordypning.

1.4 Definisjon av sentrale begreper

Her vil jeg forklare noen sentrale begreper knyttet til min problemstilling. Andre begreper vil bli forklart fortløpende gjennom teksten.

Relasjon: Oppstår når to aktører knyttes til hverandre på grunnlag av gjentatt interaksjon og gjensidige forventninger. Som mennesker er vi sosiale individer og helt avhengig av andre for å kunne fungere som individer og medlemmer av grupper og samfunn. Felleskap og tilhørighet er sentrale sosiale behov som i vesentlig grad er styrende for utviklingen og atferden (Schiefløe 2010). En relasjon blir til via nærhet og kontakt over tid – som at omsorgspersonen ivaretar spedbarnets primære behov for kontakt, trøst, næring og nærhet.

God nok omsorg: Handler ikke om perfektjon, men om å kunne tilfredsstillende barnas primære behov for å fremme god utvikling. Det innebærer blant annet å ha evne til å inngå i positivt samspill med barnet og være emosjonelt involvert og tilgjengelig (Wennerberg 2012).

Trygg tilknytning: Når barnet mottar sensitiv og god omsorg fra omsorgspersonen, vil barnet føle seg trygg på at foreldrene vil være tilgjengelig og kunne hjelpe om det oppstår vanskelige eller truende situasjoner (Eide og Eide 2004:130). Mennesker med trygg tilknytning viser åpenhet i forhold til betydningen av følelser, og de er i stand til å regulere og tilpasse egne følelser til situasjonen og til egne og andres behov. De viser også omgjengelighet, god evne til samarbeid, de tåler stress og kommer seg igjen etter større påkjenninger fordi de har ervervet egenskaper og ferdigheter som hjelper dem (Kvvello 2010).

Sosial utvikling: Er et resultat av hvordan det sosiale miljøet og den kulturelle læring påvirker vår adferd, våre tanker og følelser. Gjennom samspill i relasjoner oppnås behovstilfredstillelse

(Ohnstad 2010), for eksempel når en baby får mat eller ny bleie. Nye ferdigheter som det å sprette ball eller snakke, og sosial kompetanse – hvordan takke for maten eller det å vente på tur læres også via de sosiale relasjonene.

1.5 Disposisjon

Over har jeg presentert problemstilling og vist til relevansen den har for sosialfaglig arbeid. Deretter har jeg avgrenset oppgaven for å spisse problemstillingen og forklart noen sentrale begreper knyttet til den. I neste kapittel vil jeg redegjøre for valg av metode og min fremgangsmåte for å skaffe litteratur, før jeg avslutter med å skrive kildekritikk, for å forsikre leseren om kvalitet og troverdighet på kildene jeg har brukt.

I kapittel 3.0 vil jeg presentere mentaliseringsteorien, før jeg går dypere inn i viktige psykologiske prosesser som ligger til grunn for å utvikle mentaliseringsevnen og for at barn skal kunne tilegne seg god sosial kompetanse, som for eksempel å fungere i samspill med jevnaldrende.

I kapittel 4.0 presenteres teorien som viser hvordan mentalisering spiller en rolle i barns sosiale utvikling. Herunder også teori om lekens betydning og betydningen av barnehage som er en viktig arena for barnas sosiale utvikling. Deretter utdypes hvordan mentaliseringsferdigheter kan spille en rolle. Jeg viser også til forskning på stressnivå hos små barn i barnehagen.

I Kapittel 5.0 tar jeg for meg hvordan profesjonelle kan ha nytte av kunnskap om mentalisering dersom det skulle foreligge mangler på dette hos barn og omsorgspersoner. I tillegg presenterer jeg en metode brukt av barnevernet for stimulering av mentaliseringsevnen, før jeg i kapitel 6.0 vil drøfte de tre spørsmålene knyttet til min problemstilling, i lys av presentert teori. I kapitel 7.0 vil jeg forsøke å samle trådene i oppgaven og gi en konklusjon knyttet til problemstillingen.

2.0 Metode

Metode er et verktøy som hjelper oss med å samle inn informasjon vi trenger til noe vi vil undersøke. Denne informasjonen kalles data. Vi bruker metode for å frembringe kunnskap eller etterprøve påstander som har et krav om å være sanne, gyldige eller holdbare. Vi velger den metoden vi finner mest relevant og som vil gi oss gode data. I tillegg vil metoden belyse problemstillingen vår på en faglig interessant måte (Dalland 2007).

Oppgaven er et litteraturstudium, basert på sekundære data, som vi finner i bøker og tidsskrifter. Dette er altså kunnskap som andre har publisert. Hensikten med en slik metode er å få frem kunnskap innen et visst felt, sammenstille teorier og funn for deretter prøve å fastslå hva man vet (Jacobsen 2010:54).

Fordelen ved metoden er at det som er publisert av anerkjente forfattere og forskere, er grundig gjennomtenkt og bearbeidet. Men det kan være en fare for å feiltolke hva forfatteren prøver å formidle. Dette er en utfordring fordi jeg gjennom litteraturen trekker konklusjoner av hva jeg har forstått.

2.1 Fremgangsmåte

Først fant jeg nettsiden ”mentalisering.no” som har som formål å drive opplæring i mentalisering og mentaliseringsbasert terapi (MTB). Der finnes en egen litteraturside om mentalisering. Deretter kontaktet jeg Kvello, som er førsteamanuensis i utviklingspsykologi, via email og fikk gode råd til relevant litteratur. Han anbefalte også å se i litteraturlisten i hans bok ”Barn i risiko”(2010).

I neste fase, etter at jeg hadde innhentet noe kunnskap om mentalisering, tok jeg kontakt med barnevernskontorer for å få innspill til sentrale lover og dokumenter som var relevant for min problemstilling. Det kunne være noe lovfestet til barns rettigheter rundt omsorg og utvikling. Jeg var også interessert i om det var noe lovfestet rundt mentaliseringsfremmende tiltak i utsatte familier. Deretter søkte jeg i Diakonhjemmets kunnskapsbase. I Diora, brukte jeg relevante søkeord som; mentalisering, mentalizing, mentaliseringsevne, theory of mind, sosial utvikling og samspill. I tillegg har jeg benyttet litteratur jeg har hatt som pensum på

Diakonhjemmet Høgskole. Jeg har brukt noen artikler, disse har jeg stort sett funnet via litteraturhenvisninger publisert av forfattere i oppgaven, samt googlesøk.

2.2 Kildekritikk

Kildekritikk er å vurdere og karakterisere den litteraturen som er benyttet (Dalland 2007:72). Dette er viktig for at leseren skal oppleve at kildene er pålitelige og har tyngde innen valgt tema. Kritikken skal også vise at jeg er i stand til å forholde meg kritisk til kildematerialet jeg har valgt til oppgaven (Dalland 2007).

Jeg har forsøkt å finne den nyeste litteraturen knyttet til min problemstilling. Litteratur om mentaliseringsteori som er oversatt til norsk er noe begrenset, men jeg har funnet litteratur oversatt til dansk og svensk. Mentaliseringsteorien baseres på psykoanalyse og tilknytningsteori (Skårderud og Sommerfeldt 2013). I stor grad er disse integrert i litteraturen jeg bruker. Det henvises da til forskning og publikasjoner gjort av anerkjente teoretikere og forskere innen den aktuelle teori, Freud og Bowlby er sentrale navn. Dette kan være en svakhet i valgt metode, da bare deler av forskningen er trukket frem, og andre funn kan bli tilbakeholdt.

Det finnes nyere forskning på stressnivå hos de minste barna rundt barnehagestart, her henvises det til originale publikasjoner. Forskningen er utenlandske studier, hvilket kan bety at resultatene ikke ville være identiske ved norske forhold.

Mentaliseringsteorien er utviklet av klinisk psykolog og Freud Memorial Professor i psykoanalyse Fonagy. Det er Fonagys teorier som ligger til grunn for oppgaven. Boken ”Mentalisering i klinisk praksis” (2010) er mye brukt, da den tar for seg hele mentaliseringsteorien. Denne boken er publisert av Fonagy og hans kolleger. Andre sentrale kilder er førstemanuensis i utviklingspsykologi Kvello (2010), klinisk psykolog Wennerberg (2011), overlege og psykoterapeut Rydén og psykolog Wallroth (2011), psykiater, forfatter og professor Skårderud og psykolog Sommerfeldt (2013) og psykologene Hart og Schwartz (2009). Alle er anerkjente navn i sine fagfelt og har bred kunnskap innen mentalisering. Det mener jeg gir oppgaven styrke.

Jeg forsøker å forholde meg kritisk, da mentaliseringsbegrepet er i en storhetstid. Da det er lett å la seg rive med av dets positive oppmerksomhet. En teori vil ikke kunne forklare ”*hele*” mennesket, til det er mennesket for sammensatt og komplekst. Men teorier som denne og mange flere, vil kun gi meg som fremtidig sosionom, et grunnlag og et språk på noe av det jeg trenger å forstå for å kunne hjelpe.

3.0 Teori

Kapittelet nedenfor vil presentere mentaliseringsteorien. Teksten forklarer grundig hvilke mekanismer i den psykologiske utviklingen som danner grunnlaget for mentalisering, hvor samspill og sensitivitet mellom omsorgsperson og barn spiller en avgjørende rolle.

3.1 Hva er mentalisering?

Mentalisering overlapper til en viss grad til begreper som; empati, selvinnsikt, theory of mind og mindfulness. Det som skiller mentalisering fra de nevnte, er at mentalisering involverer både en selvrefleksiv og en mellommenneskelig komponent (Allen, Fonagy og Bateman 2010). Det kan forstås som å se seg selv utenfra og andre innenfra (Kvillo 2010).

Mentaliseringsteorien springer ut fra antakelsen om at mennesker blir født med et grunnleggende behov for å bli sett og forstått som et mentalt vesen. Det er den mentaliserende forståelsen som skaper både den trygge tilknytningen, og det som ligger til grunn for barnets utvikling av mentaliseringsevnen (Wennerberg 2011). Evne til mentalisering er en av grunnsteinene i den sosiale utviklingen, og sammen med trygg tilknytning vil det kunne bidra til at barnet utvikler tillit til andre mennesker. Tillit er et utgangspunkt barn trenger for å ha interesse for kontakt, samtidig som det vil bidra til en opplevelse av at de er verdt å ha kontakt med (Kvillo 2010).

Mentalisering handler om å forstå egne og andres tanker og følelser. Det handler også om å forstå at vi handler på bakgrunn av mentale tilstander. Å mentalisere er en fortolkende prosess som skaper mening for mennesket. Evnen til å forstå følelser, tanker og intensjoner, gir økt sosial fungering og kan fungere som en beskyttelse mot mentale lidelser (Allen, Fonagy og Bateman 2010). Sviktende følelsesregulering, som å ikke holde tristheten, stresset, raseriet, skammen eller angsten i sjakk, er knyttet til psykiske symptomer og problematisk atferd (ibid.). Men også hos ”normale” mennesker ses mentaliseringssvikt ved for eksempel stress, raseriutbrudd, frykt eller forelskelse (Skårderud og Sommerfeldt 2013).

De fleste mennesker fungerer bra i sosial interaksjon med andre. Når man kommuniserer med en annen veksler man på å snakke, tolke og lytte. På den måten får man innblikk i det mentale som foregår og det kan motvirke misforståelser og konflikter (Eide og Eide 2004).

3.2 Utvikling av mentaliseringsevnen

Mentaliseringsferdigheter utvikles gradvis i samspillet mellom barnet og dets nærmeste omsorgspersoner og følger den generelle psykologiske utviklingen (Allen, Fonagy og Bateman 2010). I de neste kapitlene forklares noen viktige psykologiske prosesser som er grunnleggende for utviklingen av mentaliseringsevnen samt tilegning av god sosial kompetanse. Forutsatt at barnet får god nok omsorg og følger normal utvikling, vil barnet gradvis integrere prosessene som beskrevet under, og til slutt oppnå mentaliseringsevne rundt fire års alderen. Særlig vektlagt er *felles fokus* og *tidlig speiling* av barnet, da dette er viktige elementer i forståelsen av barns sosiale utvikling i mentaliseringsteorien.

3.2.1 Blikk, felles fokus og mentalisering

Fra fødselen av er spedbarn i stand til å inngå i et felles oppmerksomhetsfelt. Dette utvikles langsomt fra nøytral blikkontakt, til barnets evne til å følge blikk og deretter bli i stand til å se noe nytt i fellesskap med andre (Allen, Fonagy og Bateman 2010). Felles blikkontakt etablerer forbindelsen mellom to subjekter, for eksempel mellom barn og far som har øyekontakt, mens felles fokus er når de sammen fokuserer på noe bestemt i den ytre virkeligheten. Et eksempel kan være når barnet ligger på stellebordet og ser på gardinen som beveger seg i vinden fra vinduet, og far retter oppmerksomheten mot gardinen og kommenterer det de ser sammen (Hart og Schwartz 2009).

Det er en viktig utvikling som går fra blikk kontakt, via felles fokus til mentalisering. Disse tre bygger på hverandre, slik at barnet må tilegne seg ferdigheter på ett nivå før det kan starte utviklingen på neste (Kvello 2010). I denne fasen finnes det en viktig milepæl, sosial referering. Dette er en betegnelse på hvordan barn sjekker ut situasjoner ved å tolke foreldrene. For eksempel om mor snakker med en fremmed vil barnet orientere seg ved hjelp av omsorgspersonens erfaring og vurdering, ved å søke blikket til mor. Er mor avslappet vil barnet forbli rolig, men er mor engstelig, puster raskere og er stram i kroppen, ville barnet kanskje begynt å gråte (ibid.). Mor blir på denne måten en hjelper når barnet trenger følelsesmessig støtte. Dette beskrives som viktig for å avhjelpe engstelse, skape trygghet og overvinne følelse av isolasjon og ensomhet (Eide og Eide 2004).

3.2.2 Sosial forståelse

Felles fokus regnes som et av de viktige og tidligste tegn på barnets sosiale forståelse og handler om dennes interesse for samspill med andre. Samtidig bidrar det til videreutvikling av barnets sosiale kompetanse. Interessen for og kvaliteten i felles fokus er regnet som en god målestokk på hvor sosial personen vil være gjennom livet og forteller noe om barnets sosiale ferdigheter. Felles fokus viser hvor belønnende barnet opplever samspill med andre (Kvello 2010). Det viser til hvordan spedbarn vil være opptatt av å dele positive emosjoner med andre senere i livet og hvordan de vil uttrykke sin enighet med og interesse for andre. Mennesker vil gjerne inngå i samspill med de som har godt felles fokus, nettopp fordi atferden oppleves som belønnende (Kvello 2010:111).

Tidlig debut av felles fokus er knyttet til tidlig og god språkutvikling hos barnet. Samtidig er det en forutsetning for å inngå i rolle lek, eller ”late som lek”. Ferdigheter i felles fokus er nødvendig for at de som leker sammen kan bli enige om et tema, roller og annet. (Kvello 2010:112).

Barn som har tidlig debut og god kvalitet på felles fokus, er de som først utvikler mentalisering. Spedbarn som viser stor interesse for andre mennesker og deres handlinger ved å rette mye av sin oppmerksomhet mot dem, har bedre utviklet mentalisering ved fire års alderen enn spedbarn uten like stor interesse for andre (Kvello 2010:114).

3.2.4 Speiling og følelsesregulering

Allerede fra fødselen av er barnet innstilt på kontakt og samhandling. Det vil si at barnet fra første stund inngår i et sosialt samspill (Ohnstad 2010). Barnets selvoppfatning formes gjennom informasjonen det mottar fra omsorgsgiver, når de reagerer på det. Vi kan derfor si at foreldrene er barnets første speil. Dette er et viktig steg på veien til å utvikle et særegent selv og utgjør grunnlaget for den subjektive opplevelsen av sosial utvikling (ibid.).

Barn ser hva som skjer i ansiktene til foreldrene når de ser på barnet sitt. Det ser seg selv i smilet og blikket det får tilbake. Dersom barnet blir møtt med sensitivitet, ømhet, stolthet og kjærlighet vil barnet på denne måten lære å anerkjenne seg selv (Wennerberg 2011). Slike samspillopplevelser vil gradvis bygge opp barnets selvbylde, og bekrefte at det er verdifullt for foreldrene. I denne prosessen lærer barnet også det grunnleggende i kommunikasjon -

turtakningen, at man har hver sin gang og må vente på tur. Det lærer også at det er mulig å påvirke andre. Å reflektere tilbake indre tilstander gjennom speiling er en måte å formidle empati på, som handler om å sette seg inn i andres situasjon og forstå ut fra andres ståsted (Ohnstad 2010).

Foreldrenes evne til mentalisering er avgjørende på hvordan foreldrene viser empati med barnet. Dette har gjennom forskning blitt vektlagt som en viktig foreldrefunksjon (Killén 2009:201). Det er for eksempel gjort funn på at mødrenes evne til å reflektere over forklaringer for barnas atferd, har sammenheng med mødrenes sensitivitet og innlevelse, samt barnas tilknytningsstil (ibid.). Omsorgsgiverens sensitivitet i forhold til speilingen og avbildningen av barnets representasjoner antas å spille en viktig rolle for utviklingen av mentaliseringsevnen (Allen, Fonagy og Bateman 2010).

Ved å speile barnets atferd og følelser, viser vi at vi forstår det. Etter hvert vil spedbarnet forbinde omsorgspersonens speilingsuttrykk med en emosjonell tilstand, noe som fører til at barnet opplever seg selv som aktør, en som selv kan foreta regulering av egne følelser (Hart og Schwartz 2009). Det er et viktig element i barnets psykologiske utvikling. Når barnet opplever å få oppmerksomheten rettet mot seg, utvikler det både sitt eget sinn og forstår samtidig at vi har forskjellige og adskilte sinn. *”Barnet lærer at sinnet ikke speiler verden, men at det tolker den”* (Kvello 2010:70).

En forutsetning for å lære god følelsesregulering er at omsorgspersonen selv har god følelsesregulering (Killén 2009). Kvello (2010) skriver at det er vanskelig å lære barnet noe man selv ikke mestrer. Det vil si at om omsorgspersonen er bevisst sine egne følelser og regulerer dem bra, er forutsetningen bedre for å kunne hjelpe barnet til å regulere sine følelser. Motsatt vil en omsorgsperson som strever med å regulere sine følelser, som for eksempel eget sinne, ha problemer med å forholde seg til andres sinne. Om et barn straffes for å vise følelser vil det kunne forsøke å skjule dem eller benekte dem hvilket vil kunne gå ut over den emosjonelle kompetansen (Kvello 2010). Emosjonell kompetanse er blant annet nær knyttet til empati, en vesentlig del av mentaliseringen (ibid.).

3.2.5 Psykisk ekvivalens og forestillingsmodus

Mentaliseringsevnen utvikles gjennom forskjellige stadier, gjennom før-mentaliserende tanke og væremåter, kalt moduser, på veien mot fullt utviklet mentalisering. Bevisstheten hos små barn fungerer i henhold til en mental opplevelsesmåte som blir kalt en psykisk ekvivalensmodus (Wennerberg 2011). Psykisk ekvivalens er et uttrykk som stammer fra Freuds begrep om psykisk realitet, som betegner et mer primitivt nivå i den mentale funksjonen hvor følelser og fantasier oppleves som virkelige og ikke som mentale tilstander som representerer virkeligheten (Allen, Fonagy og Bateman 2010). Et eksempel kan være at om barnet tror det står et monster i skapet, så *er* det et monster i skapet. Det finnes ingen avstand, ingen formidlende eller formildende forbindelse mellom indre og ytre virkelighet (Hart og Schwartz 2009).

Etter hvert utvikler barn evnen til å forestille seg det som ikke er. Denne mentale tilstanden kalles forestillingsmodus og innebærer at barnet kan frigjøre seg fra den psykiske ekvivalensmodusen. Barnet kan nå leke at stolen er en kanon, uten å forvente at den skal fyre av en kule. I forestillingsmodus kan uakseptable fantasier trygt aktiveres og bearbeides, da sammenhengen mellom det psykiske fenomenet og virkeligheten er blitt opphevet (Hart og Schwartz 2009). Det blir nå mulig å frakoble mentale representasjoner slik at barnet kan skille tanker, følelser og fantasier fra virkeligheten.

3.3 Utviklet mentaliseringsevne

Når barnet er rundt fire år integreres de overnevnte prosessene og barnet har utviklet evnen til å mentalisere. Det forstår at mennesker har ulike virkelighetsperspektiver - at samme situasjon kan tolkes på ulike måter, avhengig av hvem som tolker den (Wennerberg 2010). Den utviklede mentaliseringsevnen gjør at barnet viser forståelse for at den indre opplevelsen skiller seg fra den ytre virkeligheten, samtidig som den forblir koblet til virkeligheten (ibid.). Det er mulig for individet å bevege seg mellom å tenke på, og å forholde seg til virkeligheten på den ene siden og til den mentale tolkningen av virkeligheten på den andre. I tillegg til å forstå at disse to betraktningene har med hverandre å gjøre, men at de ikke må være identiske (Allen, Fonagy og Bateman 2010). Den utviklede evnen til mentalisering innebærer at barnet kan oppfatte seg selv og andre som vesener med psykologisk dybde (ibid.). Erfaringer og opplevelser blir enklere å tolke og forstå og legges inn i en meningsbærende sammenheng. Nå

Kandidat: 5023 Emnekode: SOS – 304 DHS Kull: SOS11HEL

er det også mulig å legge det individuelle perspektiv til side og leve seg inn i hvordan et annet menneske føler og tenker (ibid.).

4.0 Mentaliseringens rolle i barns sosiale utvikling

Herunder redegjøres for hvordan mentalisering er viktig for barns sosiale utvikling og samspill med jevnaldrende. Det vil bli presentert teori om lek, før jeg viser til barnehagens betydning og hvordan mentaliseringsferdigheter kan være viktig på nevnte arena. Her presenteres også forskning gjort for å måle stressnivået til de minste barna i barnehagen.

4.1 Menneskers sosiale utgangspunkt

Mennesker er sosiale skapninger som er avhengige av omgivelsene for overlevelse og utvikling. Et nyfødt barn møter verden som et uferdig vesen, men med behov for hjelp og modning i mange år (Kvello 2010).

Den som er trygg, tåler å være usikker og kan utforske verden og utfolde sin nysgjerrighet overfor andre. Gjennom god nok omsorg, her under mentalisering, åpnes dørene for undring og flere perspektiver. En forstår bedre, blir enda tryggere og kan utvikle mentaliseringsevnen ytterligere sammen med familie og venner (Skårderud og Sommerfeldt 2013).

Motsatt vil den utrygge være mer opptatt av å redde seg selv. Med et negativt bilde av virkeligheten vil risikoen for misforståelser øke. Vokser man opp i frykt, vil man få stressreaksjoner, mistillit og fluktmekanismer integrert i sin historie og nevrologi, noe som svekker mentaliseringsevnen (Skårderud og Sommerfeldt 2013). Et krenket menneske vil kanskje måtte tolke verden på måter som hindrer god følelsesregulering (ibid.).

4.2 Lekens betydning

Når barnet har fått god nok omsorg har det et grunnlag å bygge videre på når det entrer leken med jevnaldrende som utviklingsarena. Lek er en av de viktigste læringsformene for barn frem til skolealder (Lillemyr 2001), og Kvello (2010) påpeker at mentalisering er en forutsetning for god lekekompetanse og sosial fungering. Det handler blant annet om å sette seg inn i andres situasjoner og liv (ibid.). Lek er en vesentlig del av barnekulturen og spiller en viktig rolle for sosialiseringprosessen barna gjennomgår. Lek er på den måten grunnleggende for utviklingen av personlig og kulturell identitet (Lillemyr 2001).

Barns lek er allsidig og kan fungere som en problemløsningsprosess. Barnet kan utforske miljøet og seg selv i forhold til evner, behov, interesser og andre forutsetninger. I det senere poengteres det at barnet gjennom leken lærer seg selv å kjenne, det utvikler tillit og respekt i forhold til seg selv og hva det kan mestre av utfordringer. På den måten utvikles en kompetansefølelse på ulike områder (ibid.). For barna er leken et mål i seg selv, en naturlig væremåte. En viktig arena for barns lek i Norge i dag er barnehager.

4.3 Barnehagens rolle

I rammeplanen for barnehagers formålsparagraf, kan en lese at barnehagen skal gi barna gode utviklings- og aktivitetsmuligheter, i samarbeid med barnets hjem (Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver 2006). Barna skal oppleve omsorg, oppdragelse og læring, som skal tilpasses hvert enkelt barns utvikling og dens behov. Tidlige erfaringer med jevnaldrende har stor betydning for barns samspillsferdigheter og gjør barnehagen til en viktig arena for sosial utvikling, læring, etablering av vennskap og utvikling av mentaliseringsevnen. Barn får tilgang på relasjoner både med voksne og barn (ibid.).

I følge en SSB rapport fra 2012, går åtte av ti ettåringer i barnehage (Kitterød og Bringedal 2012). De fleste har fulltids dekning og er i barnehagen 40 timer i uken eller mer. Det er bred politisk enighet at barnehage er et godt tilbud som en sentral arena for lek, læring, sosial utvikling og mestring. Det ligger i dette at barnehagen er en sosial og pedagogisk institusjon.

4.3.1 Forskning på stress hos de minste i barnehagen

Stress medfører at en mentaliserer dårligere og kan påvirke utvikling av mentaliseringsevnen (Kvelling 2010). Barnevernspedagogen Ulstein (2014) skriver i en artikkel at ettåringer er for små til å begynne i barnehagen, da de er midt i tilknytningsprosessen og trenger sine primære tilknytningspersoner i denne prosessen. Hun støtter seg på andre fagpersoner som overlege og ammeekspert Dr. med. Nylander, Psykologspesialist Haarklou og professor i psykologi Smith, som trekker frem skadevirkninger knyttet til stress og utvikling (ibid.).

Utenlandske studier har vist at de yngste barna i barnehagen kan ha for høyt kortisol nivå, som er kroppens stresshormon (Badanes, Dmitrieva og Watamura 2012). Studiene viser at stressnivået hos de yngste barna i barnehagen holdt seg høyt gjennom hele dagen mens det

faller til normalt nivå på hjemmedager. Den samme studien viser også at om barnet har en trygg tilknytningsperson i barnehagen, falt kortisol nivået mot normalt nivå (ibid). Artikkelen «Tilby en relasjon» av Berg-Nielsen (2014) viser til at nettopp en trygg relasjon er en av de viktigste beskyttelsesfaktorene et barn kan få med seg på veien.

Omsorgspersoner, for eksempel barnehageansatte, som er sensitive i samspill med andres barn er som regel opptatt av å tenke på, og forstå hva som ligger til grunn for barnas oppførsel og atferd. Dersom evnen ikke er god nok, har kursing vist effekt. Barnehageansatte som ble kurset i mentalisering, økte sine ferdigheter og resultatet ble at de møtte barna på mer hensiktsmessig måte, noe som ledet til en reduksjon i atferdsvansker og økt trivsel hos barna (Kvillo 2010).

5.0 Arbeide ut fra kunnskap om mentalisering

I dette kapitlet vil jeg presentere viktige momenter knyttet til arbeid ut fra kunnskap om mentalisering. Skulle det foreligge mangler i mentaliseringen hos barn er det viktig å se hvordan profesjonelle kan bidra til stimulering av mentaliseringsevnen. Jeg vil også presentere et foreldreveilednings tiltak, som er ment til å fremme mentaliseringsevnen hos omsorgspersoner.

5.1 Stimulere mentaliseringsevnen

I følge Kvello (2010) er den viktigste hjelpen man kan gi til barn som ikke har fått god nok omsorg, å bistå foreldrene til utvikling av sitt omsorgsrepertoar. Det betyr å jobbe med forståelsen av barnet, blant annet mentalisering, hva barnet trenger av foreldrene, samt hjelpe dem til utvikling av et bredere og bedre handlingsrepertoar.

Måter å jobbe med dette på består ofte i å øke foreldrenes varme overfor, respons på, stimulering av og oppmerksomt nærvær av barnet. Studier har vist at barn i førskolealder hjelpes av at foreldrene utvikler og bedrer sitt samspill med dem. Etter bistand til foreldrene utviklet barna seg mer aldersadekvat - emosjonelt, sosialt og kognitivt. De ble tryggere, de våget og utforske miljøet de vokste opp i og profiterte bedre på stimuleringen som var tilgjengelig (Kvello 2010).

5.2 Marte Meo, som betyr av egen kraft.

Det spesielle når vi har med barn å gjøre, er at den terapeutiske relasjonen gjerne må utvikles til barnets primære omsorgsgiver. Småbarnas utvikling foregår i lek og samspill i hverdagen, og da er det nødvendig å øke omsorgspersoners ferdigheter i mentalisering (Kvello 2010).

Et brukt tiltak innen barnevernfaglig arbeid er Marte Meo. Tiltaket hjemles i barnevernlovens §4-4, hjelpetiltak for barn og barnefamilier (Lov om barneverntjenester 1992). Metoden bruker filming som redskap og er rettet mot familier med små barn. Metodens samtaler tar også sikte på å øke omsorgsgivers evne til å forstå barnets tanker, følelser og ønsker i situasjonen – altså dennes mentaliserende ferdigheter (Martemeo.no).

6.0 Drøfting

Drøftingen tar sikte på å besvare de tre spørsmålene knyttet til problemstillingen. Det gjøres i lys av presentert teori. Først vil jeg se på hvordan sentrale aktører påvirker utviklingen av mentaliseringsevnen til barnet. Det fokuseres på foreldre, barnehageansatte og jevnaldrende. Jeg vil se forskjellige sider av de beskrevne psykologiske prosessene og hvordan det kan påvirke mentaliseringsevnen og den sosiale utviklingen hos barnet. Herunder vil jeg se på hvordan stress kan påvirke barnet i barnehagen. Videre gjennomgår jeg hvordan mentaliseringsferdigheter hos barnet kan påvirke dets mulighet til å utvikle relasjoner til jevnaldrende og hvordan leken kan være en viktig faktor i sosial utvikling. Avslutningsvis vil jeg presentere en arbeidsmetode som brukes for å stimulere til økt mentalisering av barnet, dersom det skulle foreligge mangler i foreldrenes ferdigheter.

6.1 Hvordan påvirker sentrale aktører barnets utvikling av mentaliseringsevnen?

Familie og barnehageansatte kan påvirke utviklingen av mentaliseringsevnen. De er tett på barna og derfor helt sentrale for barnets sosiale utvikling. Hvordan venner kan påvirke blir omtalt i kapittel 6.2.

6.1.1 Familien

De viktigste omsorgsgivere for barna i sped- og småbarnsalderen er oftest foreldrene. Foreldrenes psykiske helse og mentale tilstand, samt omsorgen de selv fikk gjennom oppveksten påvirker deres omsorgskompetanse, herunder deres mentaliserende ferdigheter. Grunnlaget for barns utvikling legges i de første av barnets leveår og oppstår som et resultat av omsorgen barnet blir gitt (Killén 2009).

De optimale forholdene for barnets utvikling av mentaliseringsevnen, er at en primær omsorgsperson, ofte moren, ivaretar sitt nyfødte barn – mor blir kjent med babyens signaler og dennes rytme. En sensitiv mor vil raskt oppnå forståelse for barnets personlighet og karakteristika – som for eksempel temperamentstil. Hun vil gjerne forsøke å forstå og dekke barnets primære behov slik som behovet for næring og søvn, at babyen trenger ny bleie eller at den ønsker kontakt og samspill. Et viktig verktøy i samspillet er blikkontakten mellom mor og barn. Morens evne til å oppfatte barnets signaler, samt tolkningen hun gjør av signalene og

responsen hun gir, vil i følge mentaliseringsteorien bidra til babyens utvikling av tillit til mor. Det danner grunnlag for om barnet utvikler trygghet og senere tillit til andre mennesker (Ohnstad 2010). Babyen opplever også seg selv gjennom mors speiling – for eksempel om babyen er lei seg, vil mor forsøke å speile hennes følelse med et overdrevent ansiktsuttrykk som gjengir babyens antatte emosjon (Wennerberg 2011). Ved å vise babyen at hun ser at denne er lei seg, forstår babyen at hun har kommunisert noe som mor har forstått og kan slik oppmuntres til mer kommunikasjon. Når denne kontakten etter hvert utvides til at babyen snur blikket mot en gjenstand i rommet, og mor snur seg mot samme gjenstand, altså felles fokus (ibid.), utvides babyens følelse av mestring og et nytt utviklingstrinn er nådd. De to kan også «snakke» sammen om det de ser – når mor benevner og avventer babyens respons, dannes grunnlaget for ferdigheter som turtakningen. Babyen og mor opplever begge dette samspillet som bekreftende og meningsfylt, samtidig som babyens positive opplevelser øker interessen for og utforske om slik kontakt kan oppnås med andre enn mor (ibid.). Mentaliseringsevnen er sårbar, i teorien ser at den påvirkes av for eksempel stress som «skrudd evnen av» eller av forelskelse og frykt (Skårderud og Sommerfeldt 2013). Barnet trenger å oppleve god mentalisering, men perfektjon kreves ikke. Kvello (2010) forklarer at barn som har hovedvekt av god omsorg vil også kunne tåle at omsorgspersonen av og til mistolker signaler hun gir, eller at hun blir oversett når hun vil ha kontakt.

Når barnet har opplevd god nok omsorg vil det etter hvert, orientere seg mot, og knytte seg til flere relasjoner – de menneskene som barnet ser jevnlig og over tid. Det er gjerne faren og søsken i første omgang. De kan invitere barnet eller oppfatte barnets invitasjoner til samspill, og kontakten mellom dem utvikles over tid til en relasjon. Den sosiale utviklingen er fortsatt avhengig at moren er mye tilgjengelig og nær fordi barnet vil ha et trygt sosialt referansepunkt i henne, som beskrevet i teorien. Barnet sjekker om det er trygt eller utrygt ved å granske mors ansikt og ser hvordan hun reagerer. På den måten bekrefter og oppmuntrer hun barnet til kontakt og samspill eller hun avleder fra situasjoner som er potensielt farlige (Kvello 2010). Barnet vil søke mor for disse bekreftelsene fordi mor representerer trygghet og omsorg.

Den sosiale utvikling fortsetter herfra. Fra basen av trygghet og tillit skjer innlæring av stadig nye ferdigheter som utvikler mentaliseringsevnen, via samspillene med menneskene i omgivelsene. Det kan være at også far kan dekke behovet for næring ved å gi henne grøten eller far som utfører andre omsorgsoppgaver for babyen eller småbarnet, for eksempel å være

med barnet i felles fokus om noe i rommet, speile barnet og slik bidra til utviklingen av følelsesregulering som er en vesentlig del av mentaliseringsevnen. Økt tilgang på relasjoner kan gi mulighet for flere innspill, annen påvirkning og ny læring.

De aller fleste foreldre har gode mentaliseringsferdigheter og gir sine barn god nok omsorg (Kvelling 2010). Barnet vil da ha gode utsikter for å få et godt liv og utvikle god mentalisering. Barna vil kunne ha god sosial kompetanse, være interessert i mennesker, de har gjerne utviklet et godt selvbilde og de kan føle seg verdifulle. De kan ha utviklet en trygg tilknytningsstil som medfører at de er trygge nok til og utforske både sin egen indre - samt den ytre verden (Skårderud og Sommerfeldt 2013).

Fremstillingen min ovenfor er prototyp, men for ordens skyld nevnes at far kan være primær omsorgsperson. Besteforeldre, annen familie eller i nye familiekonstellasjoner kan steforeldre være aktuelle omsorgspersoner og potensielle relasjoner for barna.

6.1.2 Barnehage

De fleste barn i dag tilbringer hverdagen i barnehagen. Det er en arena som gir tilgang på relasjoner i form av andre barn og nye voksne. For barna med gode mentaliseringsferdigheter kan det være utviklingsfremmende.

Det foregår et viktig skille i barnets utvikling når det går fra psykisk ekvivalens. Barnet har da lært å skille fantasi fra virkelighet, og den har forstått at «mor og jeg» er to, ikke ett subjekt (Allen, Fonagy og Bateman 2010).

Barnehagen vil nå kunne være et godt supplement som kan bidra til barnets sosiale utvikling. Hun vil etter dette utviklingsstadiet kunne forestille seg at om noen timer kommer mor eller far for å hente henne. Hun forstår at foreldrene ikke er borte for alltid og derfor klarer hun i mellomtiden å nyttiggjøre seg mulighetene for samspill og lek med andre i barnehagen. Det kan hende at de større barna trenger utfordringen barnehagen kan by på, for å utvikle sine ferdigheter og evner ytterligere. For de minste barna derimot, kan det tenkes at visse forutsetninger må innfris for at barnehagen skal kunne bidra til deres sosiale utvikling på en positiv måte.

Åtte av ti ettåringer begynner i barnehagen og jeg vil dvele litt ved dette, da det er et poeng at ett åringer fortsatt i stor grad er avhengig av en primær omsorgsperson (Killén 2009).

Hvordan kan barnehageansatte, som tilbringer store deler av dagen med barnet, være med å påvirke utviklingen av mentaliseringsevnen? Jeg vil først drøfte konsekvensene for de små barna som har opplevd god mentalisering fra foreldrene.

6.1.3 Forskning på stress hos små barn i barnehagen

I forskningen om stress på små barn i barnehagen ”*Understanding Cortisol Reactivity across the Day at Child Care: The Potential Buffering Role of Secure Attachments to Caregivers*” tillegges en trygg voksenrelasjon stor vekt (Badanes, Dmitrieva og Watamura 2012). Jeg forstår det slik at barnet trenger en mentaliserende voksen som er sensitiv og nær. Barna vil kunne finne trygghet i denne og slik kunne bruke en barnehageansatt som sosialt referansepunkt, for sin utforskning i barnehage miljøet og på den måten opprettholdes positiv utvikling. Ellers vil det være en mulighet for at barnets utvikling kan hemmes, gitt at de i denne alderen tolker verden via sitt sosiale referansepunkt. Jeg frykter at i mangel på dette vil det kunne sette barnets utvikling tilbake, fordi det opplever en brist i virkelighetsoppfatningen – barnet trodde verden var trygg og god, men plutselig var hun «alene» uten nødvendige ferdigheter som emosjonsregulering eller det og kunne si fra om egne behov.

Forskningen som er knyttet til småbarnets barnehagestart (Badanes, Dmitrieva og Watamura 2012), viste at barna hadde forhøyet kortisol nivå i spyttet, hvilket indikerer stress. Jeg har valgt å vektlegge forskningen selv om den ikke nødvendigvis kan overføres til norske forhold, ettersom stress *kan* spille en rolle i utviklingen av mentaliseringsevnen hos barna.

Kortisolnivået var hos noen av barna høyt gjennom hele dagen (ibid.) og om jeg kobler dette mot øvrig teori, eksempelvis Kvello (2010) som beskriver at stress senker mentaliseringsevnen, vil det ligge en bekymring omkring barnas utviklingsmuligheter.

Dersom barna i tillegg mangler en trygg voksenrelasjon i barnehagen frykter jeg at det kan medføre uheldige konsekvenser for barnas sosiale utvikling. Er det slik at alle barnehager vektlegger utvikling av denne type relasjoner til barna? Det kan kanskje også kobles til personalressurser. Dersom det er for få voksne på jobb, ser jeg at det kan medføre mindre samspill med barna selv om de ansatte er fokusert og gjør sitt beste. Sensitivitet ovenfor barnet og for mange arbeidsoppgaver ser for meg ut som motsetninger til hverandre.

6.1.4 Svikt i mentaliseringen

Jeg forstår teorien slik, at barn som har opplevd svikt i mentaliseringen fra mor, vil kunne ha særlige utfordringer som kan ramme barnets utvikling av mentaliseringsevnen og slik hemme den sosiale utviklingen forøvrig. For eksempel vil et barn som ikke gis adekvat svar på sine invitasjoner til samspill, eller som ikke blir møtt på sine behov, begrense sine sosiale invitasjoner og responser. De vil kunne ha en opplevelse av at ingen bryr seg om dem, at de ikke er verdifulle og etter hvert kan barna stenge seg inne i sin indre verden. De kan slutte å kommunisere sine behov. Interesse for andre mennesker er kanskje ikke til stede fordi barnet lever i et emosjonelt kaos hvor det ikke klarer skille fantasi fra virkelighet, og det er i konstant beredskap. Disse barna kan fremstå som svært veltilpassede i barnehagen (Badanes, Dmitrieva og Watamura 2012). De kan fremstå som rolige og «snille», men de signaliserer *ikke* hvordan de har det. Barnet vil kunne ha et svakt eller negativt selvbilde og senere kan de mangle adekvate ferdigheter på mange sentrale utviklingsområder. Forskningen på tidlig barnehage start (ibid.), viste også at de barna som ikke gråt eller viste protest ved avskjed i barnehagen hadde høyere nivå av kortisol enn de barna som viste tydelige protester.

Jeg frykter at barna som ikke ber om oppmerksomhet kan tape kampen om oppmerksomheten i barnehagen, noe som kan medføre ytterligere utsettelse av den sosiale utvikling samt utviklingen av mentaliseringsevnen. På den andre siden kan tidlig barnehage start være utviklingsfremmende for barn av foreldre med mangelfull omsorgskompetanse, herunder svake mentaliseringsferdigheter. Hvis barnet i barnehagen opplever sensitive voksne og får positive samspillserfaringer kan det veie opp noe for foreldrenes manglende ferdigheter og da kan barnehage start bidra til positiv sosial utvikling. Nettopp derfor brukes barnehage som tiltak i barnevernet jfr.§4.4 (Barnevernloven 1992).

Jeg vil hevde det avgjørende å ha tilstrekkelig kompetanse i barnehagen for å ha mulighet til å hindre videre skjevutvikling. Kompetansen jeg henviser til skal kunne bidra både til å avsløre mangler i barnas mentaliseringsevne, samt at de også bør vite hvordan de kan bidra med utviklingsstøttende samspill med barna. Jeg tviler på at de vil kunne kompensere fullt ut for manglende foreldreferdigheter og det blir derfor naturlig å drøfte hvordan andre profesjonelle kan bidra med å øke mentaliseringsferdighetene hos barna gjennom arbeid med foreldre. Dette temaet vil jeg komme tilbake til senere, men først ser vi på de andre barnas rolle i sosial utvikling.

6.2 Hvordan kan mentaliseringsferdigheter hos barnet bidra til utvikling av relasjon til jevnaldrende?

Her vil jeg først redegjøre for barna som har fulgt «normal» utvikling, deretter sammenlikner jeg med de som har opplevd svikt i mentaliseringen.

6.2.1 Normal utviklingskurve

Barn som har fulgt normal utvikling, som resultat av foreldrenes mentaliseringsevne og sensitivitet i omsorgen, vil ha forutsetninger for å fungere godt i samspill med jevnaldrende. De vil ha tilegnet seg ferdigheter innen følelsesregulering og ha adekvat utviklet språk (Kvelling 2010). Mentaliseringsevnen kan medføre at barna ved 3-4 årsalderen kan inngå i rolle lek fordi de klarer skille fantasi og virkelighet. Samtidig mestrer de i større grad å kompromisere for å bli enige med de andre barna, da de vet at andre kan ha ulike meninger, følelser og behov enn dem. De vet også at de må vente på tur, som resultat av turtakningen de har praktisert med omsorgspersoner tidligere. De vil også ha utviklet empati og på den måten kan de klare å sette seg inn i andres situasjon for å forstå den andre. De vil skjønne om de har gjort andre vondt og ha forståelse for andre barns følelser og tanker, kan hende vil de også tilby trøst som er en sosial støtte.

Disse barna vil være populære og foretrekke jevnaldrende som lekekamerater som følge av god sosial kompetanse (Kvelling 2010). Barna har tillitt til voksne, de kan be om trøst og støtte dersom behovet skulle melde seg, men de vil også i noe grad kunne regulere sine egne følelser ved hjelp av sin ”indre hjelper” (ibid.). De kan kanskje reflektere over situasjonen og finne støtte i tidligere erfaringer – hentet fra hukommelsen. Med en utviklet mentaliseringsevne vil de kunne forestille seg mye, de kan være utforskende i væremåten, de kan ha tro på seg selv og sine evner, hvilket kan bidra til motivasjon for videre utvikling.

Jeg oppfatter 1-2 åringers lek «ved siden av hverandre» (Lillemyr 2001), som en forstadie til mentaliserende ferdigheter er på plass. Jeg oppfatter at de viser interesse for de andre og at det senere kan bli til samspill. I den alderen kan de fremstå, ut fra mine observasjoner selvfokusert og egoistiske. De små observerer og lærer hvordan andre barn får til oppgaver og på den måten lærer de ferdigheter og motiveres til å prøve selv. Jeg forstår det slik at dette er «de andre barnas» første sosiale funksjon. Utviklingen fortsetter, men de små er stadig avhengig av hjelp fra de mentaliserende voksne- som hjelper barnet til å tolke omgivelsene og

de andre barna. For eksempel kan en høre en mor forklare sitt barn; ”Hvis du slår vennen din blir han lei seg fordi han får vondt” hun forsøker på den måten å hjelpe barnet til å forestille seg konsekvenser, ta hensyn og utvikle empati.

6.2.2 Svakt utviklet mentalisering

Barn med svakt utviklet mentaliseringsevne vil kunne oppleve vansker i samspill med jevnaldrende barn. De vil kunne avbryte andres lek ved å leke ut fra sitt eget hode, de kan komme med regler som ikke passer inn i den pågående leken og ha lite forståelse for de andre (Kvello 2010). Andre barn vil kunne protestere eller trekke seg vekk og senere avvise disse barna. Barn med svake ferdigheter i felles fokus vil også ha vansker med å inngå i samtaler med andre. En samtale dreier seg om et tema det må holde felles fokus på. Barna vil kunne skli ut av samtalene, snakke seg bort eller bytte tema midt i samtalen (ibid.). Jeg dveler også over konsekvenser knyttet til at barna fortsatt kan være i de før-mentaliserende modusene; psykisk ekvivalens og forestillingsmodus. Det vil medføre at barna ikke vil kunne skille mellom fantasi og virkelighet. Rolleleken fungerer blant annet som en arena for å prøve ut ferdigheter og utvikle nye (Lillemyr 2001). De kan forestille seg skumle historier om monstre i skapet og «late som» de er redde. Barna som ikke har lært å skille fantasi fra virkelighet vil oppleve historien som sann. De vil da kunne bli redde og trekke seg vekk fra rolleleken. Det medfører at de mister viktig læring da barn også utforsker egne følelser gjennom slik type lek som en del av sin emosjonelle utvikling (ibid.). Resultatet kan bli at barnet ikke får dekket behovet sitt for tilhørighet hos barnegruppen, samtidig som det ikke får like stor innsikt i egne følelser, videre oppnår barnet mindre trening i å roe ned sine egne følelser. Den sosiale utviklingen vil slik jeg oppfatter det, kunne bli forringet.

En løsning for disse barna kan være å leke med yngre barn som de kan dominere for å føle mestring (Kvello 2010). Dette vil slik jeg ser det kunne bli en nedadgående spiral, da barna ikke vil stimuleres til utvikling. Når de ikke inngår i relasjoner og samspill med jevnaldrende barn, hverken når det gjelder i lek eller via språket, kan det tenkes at deres utvikling ikke stimuleres i tilstrekkelig grad.

6.3 Dersom barnets mentaliseringsferdigheter er mangelfulle, hvordan kan profesjonelle bidra til økte ferdigheter hos barnet?

Jeg starter med å henvise til kapittel 6.1, der har jeg beskrevet de barnehageansattes rolle. De er naturligvis en viktig profesjonell aktør, men fordi de er så tett på barna gjennom hverdagen og gir ”vanlig” omsorg kan de på mange måter sidestilles foreldre og deres rolle. Jeg velger derfor å ikke redegjøre ytterligere med tanke på de barnehageansatte i teksten nedenfor.

Kvello (2010) hevder som nevnt at den viktigste hjelpen man kan gi til barn som ikke har fått god nok omsorg er å hjelpe foreldrene til å utvide sitt omsorgsrepertoar. Ut fra en forståelse for at mentaliseringssvikt fra foreldre skyldes nettopp liten forståelse av barnet og at deres handlingsrepertoar er begrenset, ser jeg at Marte Meo kan være en løsning.

Mange av behandlingsprinsippene som brukes i metoden er lett gjenkjennbare fra mentaliseringsteorien, eksempelvis; *Se etter initiativ* – som jeg gjenkjenner i felles fokus, et annet sentralt moment er; *Bekreftes initiativet?* Mens det neste prinsippet i Marte Meo er; *Benevnes initiativet?* (martemeo.no.). Jeg oppfatter prinsippene som benevning og speiling i samspillet mellom barnet og mor fra mentaliseringsteorien. Terapeuten bruker film som redskap og filmer samspillene mellom mor og barn, etterpå analyserer terapeuten filmen og leter etter gode samspills øyeblikk. Neste gang mor og terapeuten møtes ser de filmen sammen og samtaler om de positive øyeblikkene. Tanken er at herfra kan mor se og bygge videre på ferdigheter hun har, og bli flinkere i samspill med barnet sitt (Ohnstad 2010). Hennes egne oppfatninger er sentrale og støtter tanken om brukermedvirkning, empowerment.

Jeg er likevel noe kritisk, for alle drar ikke nytte av hjelpen. Det bekreftes av studier som viser at noen mødre ikke utviklet god nok sensitivitet til barna selv om de fikk bistand (Kvello 2010). Jeg tenker at det vil finnes de som ikke er mottakelige for hjelpen, fordi de av forskjellige grunner ikke er veiledningsbare. Videre kan det tenkes at en må ta høyde for at mor ikke ser at barnets utvikling er mangelfull, da de foreldrene som ikke har utviklet mentaliseringsevnen gjerne har opplevd svikt i denne typen omsorg selv som barn (Kvello 2010). Kan hende vil det medføre at de heller ikke ser eget potensiale for endring og utvikling. Eller de kan ha behov for annen type hjelp, for å avhjelpe eventuelle problemer hos seg selv i første omgang.

7.0 Konklusjon

Metaliseringsevnen beskriver ferdigheter som er nødvendige for og nå sitt potensiale som sosialt individ. Det grunnleggende, som blikkontakt, felles fokus og turtakning læres i tidlig barndom- gjerne via mor og far, mens andre relasjoner bidrar til utviklingen etter hvert, gjennom forskjellige former for samspill – som omsorg fra andre voksne og i leken med jevnaldrende barn. Ferdighetene som læres og den mentaliserende evnen brukes gjennom livsløpet.

Mentaliseringen gir barn mulighet for å danne et selvilde og en opplevelse av hvem den andre er – slik blir en i stand til å vise omsorg og empati for andre, samtidig som en kan klare å hevde egne behov og forklare sine intensjoner for eksempel via språket. Alt dette bidrar til at vi som mennesker blir inkludert i samfunnet vi lever i, eller motsatt vil manglende mentaliseringsferdigheter kunne resultere i sosial eksklusjon. Dersom foreldrene ikke mestrer å mentalisere barnet sitt, kan barnehage ansatte kompensere, men det brukes også foreldreveiledningsmetoder for å øke foreldrekompentansen.

Lite visste jeg om at det å arbeide med denne oppgaven skulle gi meg så mye i form av indre prosesser, jeg opplever det har bedret min egen evne til mentalisering. Jeg håper prosessene vil kunne bidra til min fagpersonlige utvikling og på den måten kunne være en del av meg når jeg skal praktisere sosialt arbeid. Med min forståelse for hvordan barnet formes via samspillserfaringer i tidlig barndom, ser jeg også at min toleranse og forståelse for individer øker. Det tror jeg kan bidra til at jeg vil kunne møte individet med et mer åpent sinn og kunne mestre å være utforskende i møte med klienten. Jeg tror det kan bidra til at de får den hjelpen nettopp *de* trenger, *når* de trenger det.

Litteraturliste

Allen, J.G., Fonagy, P. og Bateman, A.W. (2010) *Mentalisering i klinisk praksis*
København: Hans Reizels Forlag

Badanes, L.S., J, Dmitrieva og S.E, Watamura (2012) *Understanding Cortisol Reactivity across the Day at Child Care: The Potential Buffering Role of Secure Attachments to Caregivers*

Hentet: 21. april 2014 fra:

http://www.unboundmedicine.com/medline/citation/22408288/Understanding_Cortisol_Reactivity_across_the_Day_at_Child_Care:_The_Potential_Buffering_Role_of_Secure_Attachments_to_Caregivers_

Barnehageloven – bhl. Lov av 17. Juni 2005 nr. 64 om barnehager

Barnevernsloven – bvl. Lov av 17. Juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester

Berg-Nilsen, T.-S. (2014) *Tilby en relasjon.*

Hentet 19. april 2014 fra:

<http://www.forskning.no/blog/forbarnogunge/378747>

Dalland, O. (2007) *Metode og oppgaveskriving for studenter*
4 utg.

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Drugeli, M.B. (2013) *Blir små barn stresset i barnehagen?*

Hentet 15. april 2014 fra:

<https://blog.medisin.ntnu.no/blir-sma-barn-stresset-i-barnehagen/>

Eide, T. og H. Eide. (2004) *Kommunikasjon i praksis. Relasjoner, samspill og etikk i sosialfaglig arbeid*

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Kandidat: 5023 Emnekode: SOS – 304 DHS Kull: SOS11HEL

Fellesorganisasjonen (FO) (2010) *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere*

Hentet 14. April 2014 fra: www.Fo.no

Hart, S. og Schwartz, R. (2009) *Fra interaksjon til relasjon*

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Jacobsen, D.I. (2010) *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse – og sosialfagene*

2 utg.

Oslo: Høyskoleforlaget

Killèn, K. (2009) *Sveket I*

4 utg.

Oslo: Kommuneforlaget AS

Kitterød, R.H. og Bringedal, K.H. (2012) *De fleste små barn går I barnehage*

Hentet 15. April 2014 fra:

<http://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/de-fleste-smaa-barn-gaar-i-barnehage>

Kvello, Ø. (2007) *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*

Oslo: Universitetsforlaget AS

Kvello, Ø. (2010) *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Lillemyr, O.F. (2001) *Lek på alvor*

2 utg.

Oslo: Universitetsforlaget AS

Martemeo.no (2014) *Marte Meo Metoden*

Hentet 14. april 2014 fra:

<http://www.martemeo.no/marte-meo-metoden/>

<http://www.martemeo.no/marte-meo-prinsippene/>

Mentalisering.no (2012) *Hva er mentalisering?*

Hentet 2. april 2014 fra:

<http://www.mentalisering.no/hva-er-mentalisering>

Mentalisering.no (2012) *Hva er mentaliseringsbasert terapi?*

Hentet 2. april 2014 fra:

<http://www.mentalisering.no/hva-er-mentaliseringsbasert-terapi>

Ohnstad, A. (2010) *Utviklingspsykologi – en livslang utvikling*. I: Ekeland, T-J.O. Iversen., G, Nordhelle og A, Ohnstad (2010) *Psykologi for sosial – og helsefagene*
2 utg.

Oslo: Cappelen Damm AS

Rydén, G. og Wallroth, P. (2011) *Mentalisering. Å leke med virkeligheten*

Pax Forlag

Schielfloe, P.M.(2010) *Mennesker og samfunn*

Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Shulman. L. (2011) *Kunsten å hjelpe individer og familier*

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Skårderud, F. og Sommerfeldt, B. (2013) *Miljøterapi boken. Mentalisering som holdning og handling (MTB-M)*

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Ulstein, N.S. (2014) *Hvem er barnehage for ettåringer egentlig for?*

Hentet 15. april 2014 fra:

<http://www.babyverden.no/blogg/Lykkeligbarndom/Hvem-er-barnehage-for-ettaringer-egentlig-for/>

Kandidat: 5023 Emnekode: SOS – 304 DHS Kull: SOS11HEL

Utdanningsdirektoratet (2012) *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*

Hentet 16. april 2014 fra:

<http://www.udir.no/Barnehage/Rammeplan/Rammeplan-for-barnehagens-innhold-og-oppgaver/>

Wennerberg, T. (2010) *Vi er våre relasjoner*

Arneberg Forlag